

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА

УДК 37.091.12:316.6-051

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14052575>

**Формування соціальної компетентності у майбутніх фахівців
педагогічних спеціальностей**

Кулешова Вікторія Володимирівна

доктор педагогічних наук, професор кафедри Освітніх технологій та охорони праці Бахмутського навчально-наукового професійно-педагогічного інституту Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3559-6388>

Прийнято: 19.10.2024 | Опубліковано: 29.10.2024

Анотація. Стаття присвячена розкриттю теоретико-методологічних основ формування соціальної компетентності у майбутніх фахівців педагогічних спеціальностей та аналізу її значення як одного з ключових чинників професійної підготовки вчителів закладів загальної середньої освіти. Соціальна компетентність розглядається як важлива інтегративна характеристика, що включає вміння будувати ефективні комунікації, проявляти емпатію, вирішувати конфлікти, співпрацювати з учасниками освітнього процесу та адаптуватися до сучасних соціокультурних викликів.

У дослідженні використано теоретичний аналіз наукових джерел, методи порівняння та систематизації понять, а також логічний підхід для узагальнення ключових результатів. Особлива увага приділяється компетентності

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ: НАУКОВІ ЗАПИСКИ

педагогічного партнерства як складовій соціальної компетентності. Педагогічне партнерство передбачає здатність до суб'єкт-суб'єктної взаємодії зі здобувачами освіти, залучення батьків до освітнього процесу на засадах рівноправного партнерства, а також співпрацю з колегами та іншими фахівцями для підтримки здобувачів освіти, зокрема з особливими освітніми потребами.

Результати дослідження свідчать, що соціальна компетентність майбутнього вчителя є необхідною умовою для створення сприятливого психологічного клімату та сприяє розвитку здобувачів освіти через задоволення їхніх інтелектуальних, емоційних і соціальних потреб. Вона відіграє ключову роль у соціалізації здобувачів освіти, особливо в інклюзивних умовах, забезпечуючи рівні можливості для всіх учасників освітнього процесу.

Соціальна компетентність є визначальним компонентом професійної підготовки вчителів, що забезпечує ефективну взаємодію, сприяє професійному зростанню та відповідає вимогам сучасної освітньої практики. Її формування створює основу для підготовки вчителів, здатних працювати в команді, застосовувати гнучкі підходи до навчання. Соціальна компетентність забезпечує готовність вчителя до ефективної комунікації та конструктивної співпраці в умовах швидких суспільних змін, що є необхідним для успішної професійної самореалізації та активної участі в реформуванні освіти.

Ключові слова: *соціальна компетентність, компетентність педагогічного партнерства, вчитель, заклад загальної середньої освіти, здобувач освіти, освітній процес.*

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Formation of social competence in future specialists of pedagogical specialties

Kuleshova Viktoriia

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Educational Technologies and Labor Protection of the Bakhmut Educational and Scientific Professional Pedagogical Institute of V.N. Karazin Kharkov National University, Freedom Square, 4, Kharkov, 61022, Ukraine, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3559-6388>

***Abstract.** The article is devoted to the disclosure of the theoretical and methodological foundations of the formation of social competence among future specialists of pedagogical specialties and the analysis of its significance as one of the key factors of professional training of teachers of institutions of general secondary education. Social competence is considered as an important integrative characteristic, including the ability to build effective communications, show empathy, resolve conflicts, cooperate with participants in the educational process and adapt to modern socio-cultural challenges.*

The study uses theoretical analysis of scientific sources, methods for comparing and systematizing concepts, and a logical approach to summarize key results. Particular attention is paid to the competence of pedagogical partnership as a component of social competence. The pedagogical partnership involves the ability to interact subject-subject with applicants for education, involvement of parents in the educational process based on equal partnership, and cooperation with colleagues and other specialists to support applicants for education, in particular with special educational needs.

The results of the study indicate that the social competence of the future teacher is a prerequisite for creating a favorable psychological climate and contributes to the development of applicants for education through the satisfaction of their intellectual, emotional, and social needs. It plays a key role in the socialization of education recipients, especially in inclusive settings, providing equal opportunities for all participants in the educational process.

Social competence is a determining component of professional teacher training, which ensures effective interaction, promotes professional growth, and meets the requirements of modern educational practice. Its formation creates the basis for the training of teachers who can work in a team, and apply flexible approaches to learning. Social competence ensures the teacher's readiness for effective communication and constructive cooperation in conditions of rapid social change, which is necessary for successful professional self-realization and active participation in the reform of education.

***Keywords:** social competence, competence of pedagogical partnership, teacher, institution of general secondary education, applicants for education, educational process.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні вимоги до підготовки майбутніх фахівців педагогічних спеціальностей зумовлюють необхідність зміни підходів до професійної діяльності вчителя. Основною метою його роботи є організація навчально-виховного процесу під час здобуття учнями повної загальної середньої освіти, що передбачає формування ключових компетентностей та світоглядних орієнтирів на основі загальнолюдських і національних цінностей. Важливим завданням також є розвиток інтелектуальних, творчих та фізичних здібностей учнів, що сприятиме їхній

успішній самореалізації та подальшому навчанню, відповідно до вимог державного стандарту освіти [13].

З огляду на це, у системі вищої освіти в Україні впроваджено компетентнісний підхід як важливу умову підготовки висококваліфікованих фахівців. Особлива увага приділяється формуванню загальних та професійних компетентностей, оскільки саме їх наявність забезпечує ефективне досягнення зазначених освітніх цілей у процесі професійної діяльності вчителя [12, с. 41].

Аналіз сучасних досліджень і публікацій свідчить про ґрунтовне вивчення вітчизняними науковцями різних аспектів професійної підготовки майбутніх педагогів, зокрема формування їхніх професійних компетентностей (Л. Астахова, О. Бартків, О. Варецька, О. Гречаник, В. Григораш, І. Дичківська, Л. Лісіна, О. Майданик, І. Мирна, Є. Мисечко, О. Мисечко, О. Субіна, С. Шаров, Ю. Шевченко та ін. [2; 7; 10; 11; 15; 20; 24; 25]). Компетентнісний підхід в освіті також є предметом численних досліджень, присвячених його впровадженню та розвитку (О. Антонова, І. Бех, Н. Бібік, А. Бубін, Л. Ващенко, Є. Дурманенко, В. Луговий, В. Лунячек, О. Локшина, Л. Маслак, Овчарук О. В., Л. Паращенко та ін. [1; 3; 4; 6; 16; 17]).

Попри наявні напрацювання, питання формування соціальної компетентності у майбутніх фахівців педагогічних спеціальностей, яка є необхідною складовою їх майбутньої професійної діяльності, досі залишається недостатньо дослідженим. Актуальність формування соціальної компетентності у заявленій категорії здобувачів освіти набуває особливого значення у контексті сучасних вимог професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» [23], який визначає ключові орієнтири для професійної діяльності вчителя.

Виділення невирішених аспектів загальної проблеми. По-перше, виникає необхідність чіткого визначення соціальної компетентності вчителів

відповідно до сучасних вимог професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» [23]. По-друге, актуальним є вивчення взаємозв'язку між сформованою соціальною компетентністю педагогів і результативністю їхньої майбутньої професійної діяльності. По-третє, потребує глибшого аналізу вплив цієї компетентності на забезпечення ефективної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу — здобувачами освіти, їхніми батьками та вчителями, що є ключовим для досягнення освітніх цілей і створення безпечного освітнього середовища.

Формулювання цілей статті (постановка завдання): розкрити теоретико-методологічні засади формування соціальної компетентності у майбутніх фахівців педагогічних спеціальностей, а саме вчителів закладів загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів (Результати дослідження). У професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти» соціальна компетентність визначається як одна із загальних компетентностей під назвою «компетентність педагогічного партнерства». Вона охоплює розвиток у майбутніх педагогів, зокрема вчителів закладів загальної середньої освіти, таких компетентностей:

- здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію із здобувачами освіти в освітньому процесі;
- залучати батьків до освітнього процесу на основі партнерських відносин;
- співпрацювати з іншими фахівцями для надання додаткової підтримки здобувачам освіти з особливими освітніми потребами [23].

Таким чином, у нашому дослідженні «компетентність педагогічного партнерства» розглядається як важливий складник «соціальної компетентності педагога» у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців педагогічних

спеціальностей. Такий підхід відображає специфіку педагогічної діяльності, в якій соціальні навички є ключовими для забезпечення ефективної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу.

Проаналізуємо трактування понять «компетентність педагогічного партнерства» та «соціальна компетентність вчителя» як взаємопов'язаних категорій, що розкривають соціальний аспект професійної діяльності педагога.

Компетентність педагогічного партнерства є ключовою складовою професійної підготовки педагогів, оскільки забезпечує ефективну взаємодію всіх учасників освітнього процесу на засадах довіри, рівноправності та співпраці. Вона передбачає готовність вчителя створювати умови для успіху та системного розвитку здобувачів освіти, а також сприяє академічній соціалізації на основі визнання людської гідності та рівних прав.

Основні принципи педагогічного партнерства включають повагу до особистості, доброзичливість і позитивне ставлення, побудову довірливих відносин, а також діалог, взаємодію та взаємоповагу. Важливими аспектами є розподілене лідерство, яке передбачає проактивність, право на вибір і відповідальність за нього, а також горизонтальні зв'язки. Соціальне партнерство будується на рівності сторін, добровільності прийняття зобов'язань і обов'язковості їх виконання [5, с. 17].

В. Ворожбіт-Горбатюк підкреслює, що компетентність педагогічного партнерства є основою та важливим ресурсом для якісної підготовки фахівців сучасної школи, що важко переоцінити [8, с. 64]. Ця компетентність передбачає готовність і здатність учителя створювати умови для успіху та забезпечувати системний прогрес здобувача [8, с. 65]. Вона сприяє реалізації особистісних і професійних прагнень, формуючи сприятливі умови для академічної соціалізації всіх учасників освітнього процесу на основі визнання цінності людської гідності та рівності прав людини [26].

О. Бартків визначає компетентність педагогічного партнерства як здатність майбутнього педагога здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію на засадах паритетності та особистісної зорієнтованості, що допомагає здобувачам освіти реалізовувати власну освітню траєкторію, самореалізацію та готуватися до активного суспільного життя [2].

Думка А. Бубіна та Є. Дурманенко також заслуговує на увагу, адже вони розуміють компетентність педагогічного партнерства як здатність майбутніх вихователів реалізовувати педагогіку партнерства, керуючись принципами поваги до особистості дитини, доброзичливості, довіри та взаємоповаги у відносинах, а також толерантності та орієнтації на результат — становлення особистості дитини з її світосприйняттям і прагненням до змін [6, с. 36].

Зміст компетентності педагогічного партнерства також можна розглядати як новий рівень педагогічної культури, де діти, родина та освітній заклад є друзями та партнерами [6]. Це вимагає інтеграції батьків у педагогічний процес шляхом створення умов для їх залучення у супровід дитини в освітньому процесі, а також проєктування моделей партнерської взаємодії з сім'єю [13].

Таким чином, компетентність педагогічного партнерства відіграє ключову роль у формуванні ефективної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу, що, в свою чергу, переходить до необхідності розгляду поняття соціальної компетентності вчителя.

У Концепції «Нова українська школа» соціальна компетентність визначається як уміння ефективно співпрацювати з іншими для досягнення спільних результатів, а також попереджати та вирішувати конфлікти, знаходячи компроміси. Вона також передбачає дотримання законів, прав людини і підтримку соціокультурного різноманіття [21].

Науковці В. Камал і М. Ірфан підкреслюють важливість соціальної компетентності вчителя, наголошуючи, що вчителі, як активні члени суспільства,

повинні вміти ефективно спілкуватися з громадами та демонструвати гнучкість у своїх комунікаційних навичках. Відсутність цих умінь може призвести до жорсткості в суспільстві та зменшення якості результатів, які воно отримує [27].

У дослідженнях А. Ковальчук звертається увага на те, що соціальна компетентність вчителя безпосередньо впливає на розвиток соціальних навичок у здобувачів освіти. Зокрема, вона проявляється в здатності вчителя, спираючись на професійні знання та вміння, формувати у дітей навички ефективної взаємодії з оточенням, встановлення доброзичливих міжособистісних відносин, розуміння почуттів і поведінки інших, а також визначення меж допустимої поведінки [14].

Н. Дудко акцентує увагу на тому, що соціальну компетентність вчителя слід розглядати як показник соціальної зрілості особистості фахівця, що включає його професійну позицію, асертивність, комунікабельність та самоефективність [12, с. 195].

Важливим для нашого дослідження є визначення терміну «соціальна компетентність класного керівника закладу загальної середньої освіти», яке пропонує І. Мирна у своїй дисертаційній роботі. Соціальна компетентність класного керівника характеризується як інтегративна характеристика особистості, що включає соціально значущі якості, здатність адекватно оцінювати навколишню ситуацію на основі комплексних соціальних і психолого-педагогічних знань, що забезпечує швидку адаптацію та ухвалення рішень, а також активність у громадсько-педагогічній діяльності, спрямовану на розвиток, виховання і навчання учнів у соціально-педагогічному середовищі [19].

Таким чином, соціальна компетентність особистості характеризується як інтегральна якість, що складається з емоційних, мотиваційних та характерологічних особливостей, які проявляються у соціальній активності та гуманістичній спрямованості [9, с. 45]. На думку О. Майданик, соціальна компетентність вчителя є системою соціальних цінностей, яка включає вміння

співпрацювати в колективі, здійснювати конструктивну комунікацію та виконувати різні соціальні ролі в суспільстві [18, с. 43].

Тобто, соціальна компетентність вчителя є важливим елементом його професійної підготовки, який забезпечує ефективність взаємодії з учнями, батьками та колегами в умовах сучасної освітньої системи.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище слід зазначити, що поняття «компетентність педагогічного партнерства» та «соціальна компетентність вчителя» фокусуються на здатності вчителя ефективно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу — здобувачами освіти, батьками та колегами — для досягнення спільних освітніх цілей.

«Компетентність педагогічного партнерства» акцентує увагу на партнерських відносинах і кооперації вчителя з іншими суб'єктами освітнього процесу, що включає:

- рівноправну взаємодію зі здобувачами освіти на засадах довіри та співпраці;
- активне залучення батьків до виховної та навчальної діяльності;
- ефективну командну роботу з іншими педагогами та фахівцями для підтримки індивідуальних потреб здобувачів освіти.

«Соціальна компетентність вчителя» розглядається ширше, оскільки охоплює не лише педагогічне партнерство, але й уміння орієнтуватися в соціально-культурних контекстах, будувати взаємини на основі емпатії, толерантності та поваги до різноманітності. Вона включає:

- навички ефективної комунікації;
- здатність вирішувати конфлікти та забезпечувати психологічний комфорт у навчальному середовищі;
- готовність діяти в умовах інклюзії та мультикультурного середовища.

Таким чином, «компетентність педагогічного партнерства» є складовою «соціальної компетентності», що підкреслює важливість взаємодії, співпраці та партнерства в діяльності сучасного вчителя. Інтеграція цих аспектів у процес підготовки майбутніх педагогів сприятиме формуванню фахівців, здатних ефективно працювати в команді, залучати різних учасників до освітнього процесу та створювати сприятливе соціальне середовище для розвитку здобувачів освіти.

Список використаних джерел:

1. Антонова О. Є., Маслак Л. П. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 81–109. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/16303/1/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9E%D0%84.pdf> (дата звернення: 25.09.2024)
2. Бартків О.С. Формування у майбутніх учителів компетентності педагогічного партнерства. Acta Paedagogica Volyniense. 2021.Т. 4. С.22–27.
3. Бех І. Д. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технологія. Київ : Генезис. 2009. С. 21–24.
4. Бібік Н. М., Ващенко Л. С., Локшина О. І., Овчарук О. В., Паращенко Л.І. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики, заг. ред. О.В. Овчарук. Київ: К.І.С. 2004. 112 с.
5. Бібік Н.М. Нова українська школа: poradnik для вчителя. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с. <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf> (дата звернення: 28.09.2024).

6. Бубін А.О., Дурманенко Є.А. Квазіпрофесійна діяльність у формуванні в майбутніх вихователів компетентності педагогічного партнерства. Академічні студії. Серія «Педагогіка». Вип. №3. 2023. С. 34–41. URL: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022> (дата звернення: 26.09.2024).
7. Варецька О. В. Теоретичні і методичні засади розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти: дис. док. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2015. 630 с
8. Ворожбіт-Горбатюк В. Компетентність педагогічного партнерства як базис якості вищої педагогічної освіти. Молодь і ринок №10 (196), 2021. С. 63–68. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.248528> (дата звернення: 25.09.2024).
9. Гавриш Н. В., Сущенко О.Н. Орієнтація на розвиток суб'єктності студента у процесі підготовки професійно компетентних фахівців з дошкільної освіти. Педагогічні науки : збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. 2007. Вип. №3. С. 44–49.
10. Гречаник О. Є., Григораш В. В. Формування акмеологічної компетентності вчителя в системі післядипломної освіти: монографія. Харків: Основа, 2019. 143 с. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/3082> (дата звернення: 25.09.2024).
11. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібн. Київ: Академвидав, 2004. 352 с
12. Дудко Н. В. Визначення рівня розвитку соціально-громадянської компетентності педагогів у процесі підвищення кваліфікації. ІХ міжнародна науково-практична конференція Science and practice implementation to modern society. Манчестер, 18-19.04.2021. С.195–202.
13. Калуська Л. «Родинне сонцеколо»: методичний порадник для роботи з батьками. Тернопіль: «Мандрівець», 2010. 100 с.

14. Ковальчук А. Соціальна компетентність вчителя як складова професійно-педагогічної компетентності. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/12961/1/2.pdf> (дата звернення: 28.09.2024).
15. Лісіна Л.О. Формування професійної компетентності вчителя: навчально-методичний посібник. Запоріжжя: Лана – Друк, 2006. 212 с.
16. Луговий В.І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні. Педагогіка і психологія. 2010. № 2. С. 13–25.
17. Лунячек В. Компетентнісний підхід як методологія професійного розвитку працівника освіти. Нова педагогічна думка. 2020. № 2(102). С. 37–44. URL: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2020-102-2-37-45> (дата звернення: 03.10.2024).
18. Майданик О. Форування соціальної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки. *Молодий вчений*, 1.1 (113.1), 2023 С. 40–44. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-113.1-10> (дата звернення: 22.09.2024).
19. Мирна І. О. Розвиток соціальної компетентності класних керівників загальноосвітніх навчальних закладів у процесі професійної діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2015. 144 с. URL: http://eprints.zu.edu.ua/19465/1/dys_Myrna.pdf. (дата звернення: 22.09.2024).
20. Мисечко Є.М., Астахова Л.Є., Мисечко О.Є. Дидактичні принципи формування професійної компетентності вчителя. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/744/1/99maepkv.pdf> (дата звернення: 04.10.2024)
21. Нова Українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 26.09.2024).

22. Попович О. Теоретико-методологічні засади формування соціальної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в умовах сучасних викликів. Молодь і ринок № 3 (223), 2024. С. 41–45. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.301658> (дата звернення: 15.09.2024).

23. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»: наказ міністерства освіти і науки України від 29.08.2024 № 1225. URL: <file:///C:/Users/UNICEF/Downloads/66e806fcb90e2017837434.pdf> (дата звернення: 15.09.2024).

24. Субіна О. О. Формування соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей в умовах магістратури (PhD Thesis). Київ. 2015. с. 73–74.

25. Шаров С. В. Розвиток соціальної компетентності майбутніх учителів засобами онлайн платформи Prometheus. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки, (182). 2019. С. 133–137. URL: <https://pednauk.cusu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/186> (дата звернення: 26.09.2024).

26. Що таке права людини? URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/what-are-human-rights-> (дата звернення: 25.09.2024).

27. Kamal Wahyu, Tati Andi Dewi Riang, Irfan Muhammad. Analysis of Class Teacher Social Competence (Study of Communication with Students, Peers, and Society) at SDI No 167 Mattoanging District of Turatea Jenepono Regency. (IJEST) International Journal Of Elementary School Teacher. Vol. 1. No. 1, 2021. URL: <file:///C:/Users/UNICEF/Downloads/20295-49856-1-PB.pdf> (date of application: 02.10.2024).